

PROSTOR

27 [2019] 2 [58]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY OF
ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
[https://doi.org/
10.31522/p](https://doi.org/10.31522/p)
UDK | UDC 71/72
CODEN PORREV
27 [2019] 2 [58]
191-416
7-12 [2019]

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

192-207 **KATARINA HORVAT-LEVAJ**

**SAMOSTAN BENEDIKTINKI SV. ANDRIJE
NA RABU**

PRILOG POVIJESTI GRADNJE

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK
[https://doi.org/10.31522/p.27.2\(58\).1](https://doi.org/10.31522/p.27.2(58).1)
UDK 726.712:72.033.4(4):72.034 (497.5 RAB)
"10/20"

**BENEDICTINE MONASTERY OF ST. ANDREW
IN RAB**

CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF CONSTRUCTION

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
[https://doi.org/10.31522/p.27.2\(58\).1](https://doi.org/10.31522/p.27.2(58).1)
UDC 726.712:72.033.4(4):72.034 (497.5 RAB)
"10/20"

Af

SL. 1. RAB, POGLED NA SAMOSTAN BENEDIKTINKI SV. ANDRIJE SA ZVONIKOM KATEDRALE U POZADINI

FIG. 1 RAB, VIEW OF THE BENEDICTINE MONASTERY OF ST. ANDREW WITH THE CATHEDRAL'S BELL TOWER IN THE BACKGROUND

KATARINA HORVAT-LEVAJ

INSTITUT ZA POVIJEST UMJETNOSTI
HR – 10000 ZAGREB, ULICA GRADA VUKOVARA 68
khorvat@ipu.hr

IZVORNI ZNAJSTVENI ČLANAK

[https://doi.org/10.31522/p.27.2\(58\).1](https://doi.org/10.31522/p.27.2(58).1)

UDK 726.712:72.033.4(4):72.034 (497.5 RAB) "10/20"

TEHNIČKE ZNAJSTOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.04. – POVIJEST I TEORIJA ARHITEKTURE
I ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA

HUMANISTIČKE ZNAJSTOSTI / POVIJEST UMJETNOSTI

6.05.01. – POVIJEST UMJETNOSTI

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVAĆEN: 7. 10. 2019. / 16. 12. 2019.

INSTITUTE OF ART HISTORY
CROATIA – 10000 ZAGREB, ULICA GRADA VUKOVARA 68
khorvat@ipu.hr

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

[https://doi.org/10.31522/p.27.2\(58\).1](https://doi.org/10.31522/p.27.2(58).1)

UDC 726.712:72.033.4(4):72.034 (497.5 RAB) "10/20"

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.04. – HISTORY AND THEORY OF ARCHITECTURE
AND PRESERVATION OF THE BUILT HERITAGE

HUMANITIES / ART HISTORY

6.05.01. – ART HISTORY

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 7. 10. 2019. / 16. 12. 2019.

SAMOSTAN BENEDIKTINKI SV. ANDRIJE NA RABU

PRILOG POVIJESTI GRADNJE

BENEDICTINE MONASTERY OF ST. ANDREW IN RAB

CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF CONSTRUCTION

KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKO ISTRAŽIVANJE
RAB
RENEŠANSA
ROMANIKA
SAMOSTAN BENEDIKTINKI SV. ANDRIJE

CONSERVATION AND RESTORATION RESEARCH
RAB
RENAISSANCE
ROMANESQUE STYLE
BENEDICTINE MONASTERY OF ST. ANDREW

Samostan benediktinki sv. Andrije na Rabu, osnovan u 11./12. stoljeću, jedini je aktivni samostan od nekadašnjih pet velikih benediktinskih opatija na tom otoku. Formiran između ranoromaničke crkve i gradskih zidina, odlikuje se složenom građevnom povijesću koja je sve donedavno bila prikrivena radikalnom obnovom sklopa u 19./20. stoljeću. Konzervatorsko-restauratorska istraživanja omogućila su rekonstrukciju pojedinih etapa gradnje koje samostan čine važnim u kontekstu samostanske srednjovjekovne i renesansne arhitekture na otoku Rabu, ali i sire u Dalmaciji.

The Benedictine Monastery of St Andrew in Rab was founded in the 11th/12th century on a site between the early Romanesque church and the city walls. Of the five big Benedictine abbeys that existed on the island, it is the only one that has survived and is still active. Its rich building history was until recently obscured by radical restoration in the 19th and 20th century. Conservation and restoration researches made possible the reconstruction of individual building phases. The monastery ranks among the most significant buildings of medieval and Renaissance architecture both on the island of Rab and in the wider region.

UVOD

INTRODUCTION

Samostan benediktinki sv. Andrije u Rabu (Sl. 1.) obilježio je 2018. godine tisućitu obljetnicu svoga postojanja. Ujedno, to je jedini aktivni benediktinski samostan od nekadašnjih pet velikih opatija toga reda koje su djelovale na otoku Rabu – Sv. Petar u Supetarskoj Dragi, Sv. Stjepan u Barbatu, te Sv. Ivan Evanđelist i Sv. Justina u Rabu. Neprekinuti kontinuitet funkcije odrazio se u očuvanosti građevne strukture samostana sv. Andrije, koju čine crkva iz 11. stoljeća, zvonik iz 12. stoljeća, te samostan s klaustrom i vrtom, formiran u vremenskom rasponu od 11. do 20. stoljeća. No dok su crkva sv. Andrije i njezin zvonik razmjerno dobro očuvani i istraženi¹, pripadajući je samostan ostao gotovo potpuno neistražen.² Je li razlog tome zatvorenost ženskog reda ili slaba vidljivost izvornih struktura zbog jakoga obnoviteljskog zahvata u 19./20. stoljeću – ostaje otvoreno. Važno je da se u kontekstu planirane obnove samostana pristupilo istraživanjima koja su u velikoj mjeri rasvijetlila njegov građevni razvoj, iznijela na vidjelo prikrivene starije kvalitetne etape i dala odgovore na neka pitanja iz urbogeneze Raba, napose promjene linije fortifikacija na koje je samostan naslonjen.³

O OSNUTKU I SMJEŠTAJU

FOUNDATION AND THE SITE

Samostan je osnovan tijekom intenzivnog širenja benediktinskih samostana na Rabu u

11./12. stoljeću, kojima se ishodištem smatra benediktinski samostan sv. Krševana u Zadru.⁴ Tako se među najranijima na otoku Rabu spominju muški benediktinski samostani sv. Petra u Supetarskoj Dragi s hospicijem sv. Kriza u gradu Rabu i sv. Stjepana u Barbatu.⁵ Ženski samostani istoga reda smjestili su se svi unutar grada Raba, a riječ je bila, uz spomenuti samostan sv. Andrije, o samostanu sv. Ivana Evanđelista, oba za plemkinje, te samostanu sv. Justine namijenjenom pučankama, a osnovanoga kasnije (u 16. stoljeću). Što se tiče vremena osnivanja samostana sv. Andrije, u ranijoj je literaturi izneseno mišljenje da je samostan za benediktinke plemkinje utemeljio u 11. stoljeću Madije (Madius), spomenut 1018. godine kao rapski biskup, a ranije kao opat Sv. Krševana u Zadru.⁶ Njegovo ime bilježi poznati (nepotpuni) natpis uklesan u kamenoj gredi, sekundarno ugrađenoj (naopako) kao stuba renesansnoga pročelnog portala crkve sv. Andrije, na kojem se čita da je Madije na čelu cijele crkvene zajednice dao nešto sagraditi. Takvu dataciju (u vrijeme prije osnivanja samostana benediktinaca u Supetarskoj Dragi 1059.) – autor knjige *Benediktinci u Hrvatskoj* – Ivan Ostojić drži preranom, iznoseći mišljenje da je samostan osnovan stotinu godina poslije, 1123. godine.⁷ Navedenu dataciju dovodi u pitanje i Dušan Mlacović⁸, smatrajući da gradski ženski samostani nisu nastali prije druge polovice 11. stoljeća, kada se osnivaju i drugi samostani benediktinki u Dalmaciji, poput Sv. Marije u Zadru.⁹

No bez obzira na navedene dileme, crkva sv. Andrije svojim ranoromaničkim obilježjima ukazuje da je sagrađena u 11. stoljeću¹⁰, a potkraj idućega stoljeća bit će uz nju prigrađen romanički zvonik, datiran natpisom u

¹ Crkva sv. Andrije bila je važna tema u istraživačkom i konzervatorskom radu Miljenka Domijana, glavnog konzervatora Republike Hrvatske. Ne samo da je ovom sklopu posvetio tekstove u monografijama *Rab – grad umjetnosti* (2001.) i *Rab u srednjem vijeku* (2004.) već je otkrio i izvorne oblikovne elemente crkve (baze i kapiteli stupova), prekrivene kasnijim slojevima, te je restaurirao zvonik (oko 2005.). Domijan je ujedno inicirao arhitektonsko snimanje crkve i samostana koje je obavio arhitekt Ivan Tensek. Crkva je obrađena i u disertaciji Miljenka Jurkovića [JURKOVIC, 1990: 142-144].

² Tu mislimo ponajprije na neistraženost arhitekture. Povijesni podatci o samostanu interpretirani su u nekoliko djela, među kojim ističemo: OSTOJIC, 1964: 135-136; BUDAČ, 2006: 123-135; MLACOVIĆ, 2008: 175-190.

³ Istraživanje i obnovu samostana inicirala je casna majka Marina Škunca, terenska i arhivska istraživanja izvršila je Katarina Horvat-Levaj, a konzervatorsko-restauratorska sondiranja Mirta Krizman, dok je arhitektonsku snimku samostana i idejni projekt obnove izradio Andrija Rusan. Istraživanja i prijedlog smjernica za obnovu objavljeni su u konzervatorskoj studiji: HORVAT-LEVAJ, 2018. Konzervatorska studija dostupna je u Konzervatorskom odjelu u Rijeci.

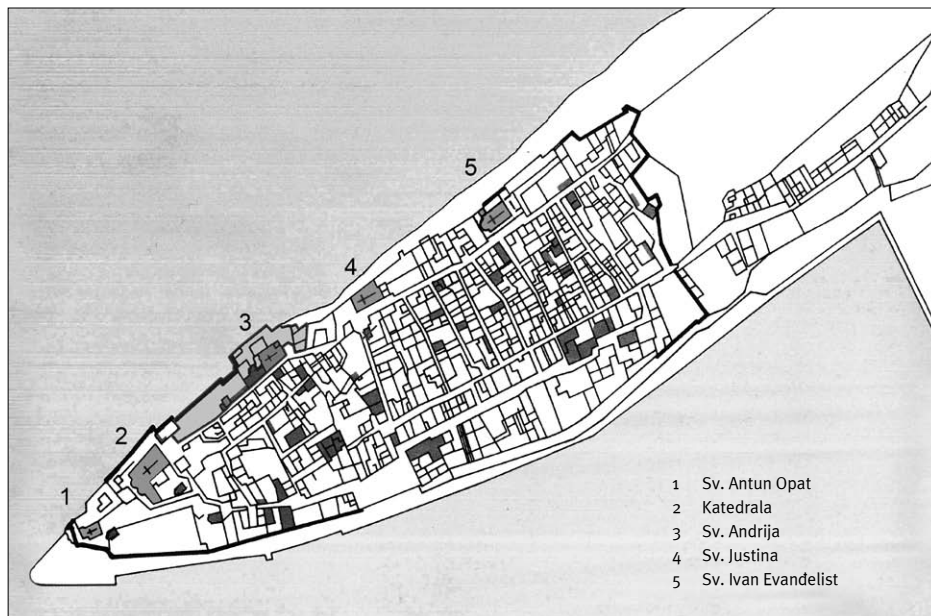
⁴ OSTOJIC, 1964: 119

⁵ OSTOJIC, 1964: 119

⁶ FARLATI, 1800: 174

1181. godinu, što uz ime arhidakona Kuzme, koji ga je dao podići, bilježi i ime biskupa Andrije i opatice Ivane, svjedočeci tako indirektno o postojanju samostana.¹¹ A benediktinke Sv. Andrije prvi se put izravno spominju 1208. godine, kada je iz samostana sv. Dimitrija u Zadru, nakon što su grad opustošili križari, u rapski samostan prebjegla skupina benediktinki.¹² Potkraj 13. stoljeća (1287.) u samostanu sv. Andrije smjestene su i benediktinke iz ukinutoga obližnjeg samostana sv. Ivana Evanđelista, kojom prilikom samostan dobiva i sve posjede ukinute opatije, čime se počinje ubrajati među uglednije samostane ne samo na Rabu nego i na cijeloj jadranskoj obali.¹³

U skladu s ranim vremenom nastanka i važnom kulturno-povijesnom ulogom¹⁴, samostan je zaposjeo istaknutu poziciju u gradu na najvišoj koti terena uz južne zidine (Sl. 2.). U kontekstu jadranskih gradova na poluotoku, poput Poreča ili Zadra, koji su svoju urbanu strukturu dobili u doba rimske dominacije, Rab se, naime, izdvaja izrazito asimetričnom topografijom – dok je sjeverna strana gotovo na razini mora, tlo se prema jugu uspinje do kote od dvanaestak metara, ‘sunovracajući’ se okomitim stijenama u more.¹⁵ Takva je konfiguracija od triju paralelnih ulica – Donje (*Contrata inferior*) uz obalu poluotoka, Srednje (*Contrata de medio*) na početku uzvisine i Gornje (*Contrata superior*) na najvišoj izohipsi – povezanih poprečnim *rugama*, prednost dala ovoj potonjoj. Dominantni karakter Gornje ulice s antičkim kulturnim građevinama nasljeđuje ranokršćansko i srednjovjekovno razdoblje, počevši s katedralom na istočnom vrhu poluotoka, na koju se nastavljaju sukcesivno podizane samostanske crkve i filijalne kapele. U tako formiranome urba-

nom tkivu unutar zidina čitaju se dvije različite cjeline: nepravilna u trokutnom vrhu istočno (*Kaldanac*), nastala na mjestu radijalno-koncentrične ilirske gradine i kasnijega rimskog municipija *Arbe*, te pravilna cjelina u preostalome zapadnom dijelu poluotoka (*Novi grad*) s ortogonalnim rasporedom izgradnje i komunikacija formirana u srednjovjekovnom razdoblju.¹⁶

Crkva i samostan sv. Andrije (Sl. 3.-4.) nalaze se unutar prvotne jezgre – *Kaldanca*, nadovezani izravno na katedralni sklop, nekada sastavljen od katedrale, baptisterija, zvonika i biskupske palače, od kojih su do danas sačuvani samo romanička katedrala i zvonik. Time

SL. 2. RAB, KARTA GRADA S OZNAČENIM VAŽNIJIM CRKVAMA I SAMOSTANIMA

FIG. 2 RAB, TOWN MAP WITH IMPORTANT CHURCHES AND MONASTERIES

SL. 3. SAMOSTAN SV. ANDRIJE, POGLED SA ZVONIKA KATEDRALE

FIG. 3 MONASTERY OF ST. ANDREW, VIEW FROM THE CATHEDRAL'S BELL TOWER

7 OSTOJIC, 1964: 135

8 Spolirani kamen s natpisom povezujući prije s obližnjom biskupskom palačom negoli sa samom crkvom sv. Andrije. [MLACOVIC, 2008: 175-184]

9 MLACOVIC, 2008: 182

10 JURKOVIC, 1990: 142-144; DOMIJAN, 2001: 116

11 OSTOJIC, 1964: 135

12 OSTOJIC, 1964: 135

13 Prema zapisima vizitatora početkom 17. stoljeća samostan je posjedovao gotovo polovicu otoka. [OSTOJIC, 1964: 136; ASB, *Kronika fra Odorika Badurine iz Kampora*, 1946.]

14 U skladu s benediktinskim nacelom *Ora et labora*, redovnice su uzgajale svilene bube, prele svilu, preradivale vunu, izrađivale čipke i tkale fine tkanine koje su izvozile u Veneciju. Ujedno, bavile su se i podučavanjem djece rapskih patricija. Samostan je tako, kao i druge benediktinske opatije, imao vjersku, gospodarsku i kulturnu funkciju. [MLACOVIC, 2008: 67]

15 IVANCEVIC, 2001: 33-54

16 Prema Radovanu Ivanceviću, na ilirsku se gradinu nadovezao rimski grad, da bi u srednjem vijeku on bio zapušten, a naselje se ponovno zbililo na mjesto ilirske jezgre, nakon čega je u 13.-15. stoljeću slijedilo proširenje na lokaciju antičkoga naselja [IVANCEVIC, 2001: 38-39]. Hipoteza da je Novi grad nastao na antičkoj strukturi u novijoj je literaturi, međutim, odbačena [BUDAK, 2006: 123-135].

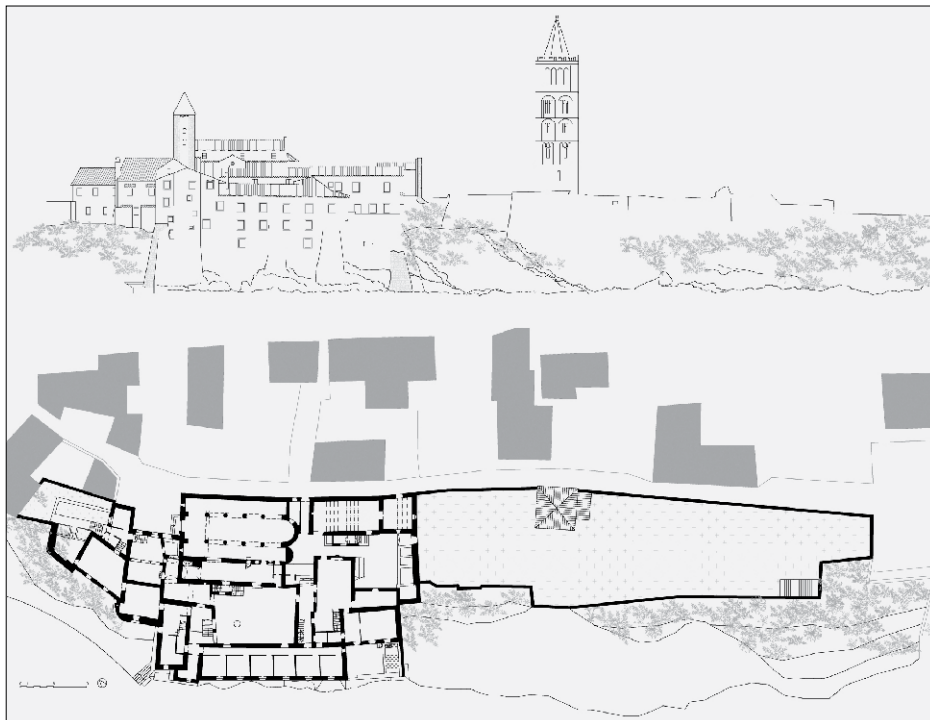
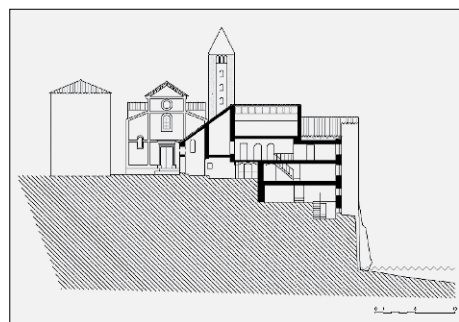
SL. 4. CRKVA SV. ANDRIJE, ZVONIK I GLAVNI ULAZ U SAMOSTAN
FIG. 4 MONASTERY OF ST. ANDREW, BELL TOWER AND THE MAIN ENTRANCE

SL. 5. SAMOSTAN SV. ANDRIJE, TLOCRT NA RAZINI PRIZEMLJA I JUŽNO PROČELJE
FIG. 5 MONASTERY OF ST. ANDREW, GROUND-FLOOR PLAN AND SOUTH-FACING FACADE

SL. 6. SAMOSTAN SV. ANDRIJE, PRESJEK KROZA ZAPADNO KRILU S POGLEDOM NA PROČELJE CRKVE
FIG. 6 MONASTERY OF ST. ANDREW, SECTION THROUGH THE WEST WING WITH A VIEW OF THE CHURCH FRONT

SL. 7. KLAUSTAR, JUŽNO I ZAPADNO KRILU SAMOSTANA
FIG. 7 CLOISTER, SOUTH AND WEST WING OF THE MONASTERY

SL. 8. KLAUSTAR, SJEVERNO I ISTOČNO KRILU SAMOSTANA
FIG. 8 CLOISTER, NORTH AND EAST WING OF THE MONASTERY

je ženski benediktinski samostan zapremio najelitniji dio grada, dok su istodobno ili poslije formirane ženske benediktinske opatije (Sv. Ivan Evanđelist, Sv. Justina) nanizane dalje prema zapadu, u tada perifernom dijelu Gornje ulice. A stijene južno prema moru, koje prate kasnoantičke i srednjovjekovne zidine, upravo uz crkvu sv. Andrije formiraju 'zglob'¹⁷, što dominantnu poziciju samostana čini još istaknutijom. Glavno zapadno pročelje crkve i pod pravim kutom postavljen glavni ulaz u samostan imaju pak dostojno urbano okruženje zahvaljujući proširenju Gornje ulice u malen trg.

PROSTORNA ORGANIZACIJA

SPATIAL ORGANIZATION

U takvim prostornim okolnostima ni samostan sv. Andrije (Sl. 5.-6.) nije mogao zadobiti uobičajenu pravilnu tlocrtnu organizaciju.

Konfiguracija terena koji pada prema moru i činjenica da je kompleks naslonjen na gradske zidine iznad mora, koje prate živu stijenu, odrazila se u različitim visinama i razinama te u mjestimično nepravilnoj vanjskoj konturi. A duga građevna povijest i različite namjene pojedinih samostanskih zgrada uzrokovale su određene nepravilnosti u tlocrtnoj dispoziciji. No i danas je jasno prepoznatljiva jezgra kompleksa s pravilno orijentiranom trobrodnom i troapsidalnom bazilikom uz ulicu, zvonikom postavljenim južno u liniji njezina zapadnog pročelja te samostanom nadovezanim dalje prema jugu na crkvu i zvonik.

Samostan čine četiri krila (Sl. 7.-8.) uokolo klaustara, od kojih je sjeverno krilo prislonjeno uz crkvu, a južno uz gradske zidine. No unatoč takvoj tradicionalnoj prostornoj koncepciji, umjesto unutrašnje dispozicije s hodnicima uz klaustar i nizovima prostorija uz vanjska pročelja, ovdje su izdužena i uska

krila na sjevernoj i južnoj strani praktički svedena samo na hodnike, što nadoknađuju bočna široka krila, s različitim prostorijama grupiranim u dva do tri nepravilna niza. Pritom istočno krilo svojom manjom dužinom omogućuje vezu klaustra s dvorištem iza apside crkve. Zapadno pak krilo, na južnoj strani dijelom uvučeno zbog linije zidina, na sjevernoj strani prekriva zvonik i dio pročelja crkve, završavajući pročeljem s glavnim ulazom u samostan. Krila su jednokatne visine, osim južnoga koje je prizemno, ali ima dvije suterenske etaže prema moru, dok srednji dio zapadnog krila ima i drugi kat. Glavno kameno stubište nalazi se u zapadnom krilu, a u istočnom i sjevernom traktu formirana su dva pomoćna stubišta.

Zapadno od samostana smješteni su parlato-rij i gostinjac (s malim vrtom u krajnjem zapadnom dijelu). Istočno, uz liniju ulice, na nestalu sjevernu bočnu apsidu crkve nadovezuju se jednokatne zgrade u nizu, koje zajedno s nasuprotnim gospodarskim zgradama uz istočno samostansko krilo okružuju dvorište. Dalje istočno proteže se izduženi vrt, omeđen bedemima i visokim uličnim zidom, unutar kojeg je smješten romanički zvonik katedrale.

Osim crkve i zvonika, potonjega uspješno restauriranoga, sva kamena pročelja samostana – vanjska prema ulici i moru te unutrašnja prema klausturu – prekrivena su recentnom cementnom zbukom i rastvorena novijima, pretežno jednostavnim otvorima, od kojih odskaku tek poneki, mahom sa spoliranim kamenim okvirima, poput gotičkog portala na glavnom ulazu u samostan. Skidanjem slojeva zbučke na ključnim mjestima u konzervatorsko-restauratorskim sondiranjima¹⁸, ovaj je konglomerat građevina različite starosti i kvalitete razotkrio svoj slojeviti i osebujni slijed gradnje dug gotovo tisuću godina.

FAZE GRADNJE

PHASES OF CONSTRUCTION

11.-12. STOLJEĆE

11TH-12TH CENTURY

Najstariji je dio sklopa (Sl. 9.-10.) trobrodna troapsidalna nenadsvođena bazilika sv. Andrije koja svojim ranoromaničkim stilskim obilježjima, s dobro očuvanom izvornom arhi-

¹⁷ DOMIJAN, 2001: 116

¹⁸ Vidjeti bilj. 3.

¹⁹ JURKOVIC, 1990: 142-144; DOMIJAN, 2001: 116

²⁰ Stupovi su naknadno prikriveni zbukom, razina poda je povišena, a otvoreno je krovšte zatvoreno stropom, no sondiranja koja je proveo Miljenko Domijan pokazala su navedene izvorne baze i kapitule. [DOMIJAN, 2001: 120-121]

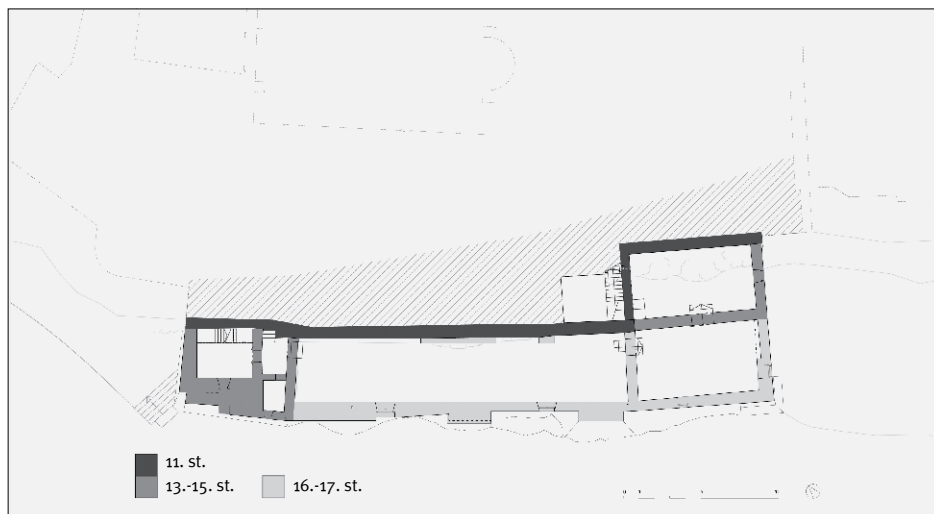
²¹ FREY, 1911.; DOMIJAN, 2002: 124-125; JARAK, 2017: 161-165, 206

SL. 9. SAMOSTAN SV. ANDRIJE, TLOCRT PRIZEMLJA S OZNAČENIM PRETPOSTAVLJENIM ETAPAMA GRADNJE
FIG. 9 MONASTERY OF ST. ANDREW, GROUND-FLOOR PLAN WITH THE ASSUMED PHASES OF CONSTRUCTION

tektonskom plastikom, svjedoči da je sagrađena u 11. stoljeću.¹⁹ U tom pogledu osobito su relevantni stupovi arkada između brodova s profiliranim bazama i kapitelima ukrašenim palmetama i stiliziranim akantusom²⁰, te stupnjevite kamene konzole uz pročelni zabat glavnoga broda. Sačuvani su i brojni fragmenti kamenoga namještaja ukrašenog troprutim pleterom (pilastru, pluteji, kapituli), sekundarno ugrađeni u samu crkvu i samostan ili pohranjeni u lapidariju.²¹ Obliznj katedrale na jednoj strani i crkva sv. Ivana Evanđelista na drugoj, obje podignute u 11. stoljeću na mjestu ranokršćanskih crka-

SL. 10. SAMOSTAN SV. ANDRIJE, TLOCRT SUTERENA (-2) S OZNAČENIM PRETPOSTAVLJENIM ETAPAMA GRADNJE
FIG. 10 MONASTERY OF ST. ANDREW, FLOOR PLAN OF DAYLIGHT BASEMENT (-2) WITH THE ASSUMED PHASES OF CONSTRUCTION

SL. 11. ROMANIČKI ZVONIK I APSIDE CRKVE
FIG. 11 ROMANESQUE BELL TOWER AND THE CHURCH
APSIDES

va²², otvaraju mogućnost pretpostavki o postojanju ranokršćanske crkve i na poziciji Sv. Andrije, kojoj je moglo pripadati i nekoliko kamenih spolija iz tog razdoblja.²³

A samostan benediktinki, kako to upućuju izvori, interpoliran je između crkve i zidina u drugoj polovici 11. ili početkom 12. stoljeća. Na temelju rezultata restauratorskih sondiranja, doduše, ne možemo točno odrediti njegov perimetar, ali ono što je izvjesno jest da je parcela bila manja. Do ulaza u samostanski sklop, postavljenog na zapadnoj strani, vodila je, naime, uličica ili prilaz L oblika, inkorporirana poslije u zapadno krilo.²⁴

Gradski je zid bio uvučeniji (na mjestu sjevernoga zida južnog krila), a njegova je struktura (Sl. 12.) s manjim nepravilnim kvadrirama vidljiva u suterenu današnjega južnog krila. Usporedbe s najnovijim arheološkim nalazima u povijesnoj jezgri Raba²⁵, odnosno njegovu istočnom dijelu – *Kaldancu* – otvaraju mogućnost pretpostavki da dijelovi navedenoga gradskog zida datiraju iz kasnoantičkoga razdoblja.

Prva etapa oblikovanja samostanskog sklopa okrunjena je podizanjem zvonika (Sl. 11.) u kasnom 12. stoljeću. Impostiran uz južnu stranu crkve u ravnini njezina zapadnog pročelja, bio je omeđen spomenutom uličicom jer se ulaz u samostan nalazio u liniji njegove unutrašnje istočne strane, kako se to može pretpostaviti na temelju sondiranja.²⁶ Stoga je i prije spomenuta ploča s godinom 1181., koja navođenjem imena opatice potvrđuje postojanje samostana, ugrađena u južnu, tada vanjsku uličnu stranu zvonika. Na unutrašnjoj se strani, istočno prema samostanu, zvonik rastvarao lukom bacvasto svodenog prizemlja s arkosolijem, dok je na katu sadržavao krizno nadsvođenu kapelu s upisanom apsidiolom.²⁷ Vanjska raščlamba ugaonim leznama te monoforama i triforama daje naslutiti kako su mogli izgledati plastički elementi kasnijim pregradnjama poništenoga romaničkog samostana. Romaničke monofore sačuvane su i na kući smještenoj uz Gornju ulicu iza crkve, no u to doba kuća još nije morala pripadati samostanu.

13.-15. STOLJEĆE

13TH-15TH CENTURY

Kojim je redosljedom romanička jezgra proširivana do danasnjih tlocrtnih gabarita nije moguće ustanoviti, ali može se pretpostaviti da je već u 13. stoljeću samostan sv. Andrije morao imati znatnije kapacitete kad je mogao prihvatiti najprije benediktinke iz opustošenoga zadarskog samostana sv. Dimitrija (1208.), a zatim i iz ukinutoga susjednog samostana sv. Ivana Evanđelista (1287.), koji biskup ustupa franjevcima.²⁸

Do daljnjih zahvata došlo je tijekom gotičkoga i renesansnoga razdoblja, kada izvori bilježe i dvije obnove crkve. Nakon prve od njih, izvedene zahvaljujući donaciji rapskog kanonika Desse Natalicije, crkvu je 1325. godine posvetio biskup Julije II. Hermolais, o čemu je pronađen zapis u glavnom oltaru 1765. godine.²⁹ Crkva je ponovno obnovljena 1442. godine u doba biskupa Mateja Hermolaisa Rabljanina³⁰, kada prema nekim mišljenjima na crkvi radi i zadarski kipar Juraj Dimitrov³¹, angažiran u to vrijeme na gradnji franjevačke crkve i samostana u obližnjem Kamporu (1451.).³² Iz tog razdoblja datira kasnogotička kustodija ugrađena u bočni zid broda crkve sv. Andrije i renesansno pilo postavljeno u glavnoj apsidi (adaptiranoj u sakristiju), a kamenoj plastici renesansnog razdoblja pripada i kapitel s volutama i rozetama, danas poštebanjen u crkvi. Renesansna obnova crkve zaokružena je izradom novoga pročelnog portala (Sl. 13.), u čije je stubbe naopako ugrađena već spomenuta greda iz 11. stoljeća s imenom biskupa Madija, pretpostavljenoga utemeljitelja samostana. Sačuvan je ugovor o narudžbi portala, koji opatica Matija de Dominis 1510. godine sklapa s kamenorescem Petrom iz Trogira (*Petrus de Tragurio*), tražeći da portal od rapskog kamena (breče) bude jednak onome franjevačke crkve sv. Bernardina u Kamporu³³, koji je koncipirao graditelj crkve, spomenuti Juraj Dimitrov.³⁴ Usporedba dvaju profiliranih pravokutnih portala s tordiranim uzetom uza svijetli otvor i maskeronima na arhitravu potvrđuje da su želje naručiteljice bile ostvarene.

Da je u tijeku obnove crkve sv. Andrije obnavljan i samostan, ukazuje gotičko-renesansna arhitektonska plastika – gotički lucni portal (Sl. 14.) na sjevernom pročelju, renesansni portal i monofora (Sl. 15.) ugrađeni u hodnik istočnog krila, renesansna klupčica na južnoj

22 DOMIJAN, 2001: 89, 151

23 Više o spolijama u: JARAK, 2017: 42-48. Arheološka iskapanja u vrtu samostana, koja su u organizaciji Međunarodnoga istraživačkog centra za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta u Padovi vodili Miljenko Jurković i Gian Pietro Brogiolo, također su otkrila antičke strukture – rimski *domus* s luksuznim crno-bijelim mozaikom. Dokumentacija o istraživanjima predana je Konzervatorskom odjelu u Rijeci.

24 KRIZMAN, 2018: bez. pag.; HORVAT-LEVAJ, 2018: 51

25 Zahvaljujem voditelju istraživanja prof. dr.sc. Miljenku Jurkoviću na informacijama o navedenim arheološkim iskapanjima.

26 KRIZMAN, 2018: bez. pag.; HORVAT-LEVAJ, 2018: 51

27 DOMIJAN, 2001: 129

28 OSTOJIC, 1964: 135

29 ASB, *Kronika fra Odorika Badurine iz Kampora*, 1946: 8

30 ASB, *Kronika fra Odorika Badurine iz Kampora*, 1946: 9

31 DOMIJAN, 2001: 125

32 DOMIJAN, 2001: 21-27. Više o franjevačkom samostanu u Kamporu u: SURINA, MAJER JURISIC, 2016.

33 ASB, *Kronika fra Odorika Badurine iz Kampora*, 1946: 9

SL. 12. STARI GRADSKI ZID U JUŽNOM KRILU SAMOSTANA
FIG. 12 OLD CITY WALL IN THE SOUTH WING
OF THE MONASTERY

fasadi zapadnog krila, te renesansni kanelirani dovratnik i prozorski okvir ugrađeni u južno pročelje istočne ulične zgrade. Oblikovanje glavnog portala s oblim štapom uza svijetli otvor i vanjskim rubovima ukrasnim izmjeničnim zupcima (*zioka na rabos*) ili pojedini detalji pravokutnog portala i lučne monofore, poput profiliranih kapitela i ukrasa u obliku dijamantnog zrna, govore da je riječ o kvalitetnom klesarskom radu. Međutim, veći je dio navedenih kamenih elemenata u sekundarnoj uporabi, pa zato, naravno, ne možemo biti ni sigurni da su klesani upravo za ovaj samostan.

Pa ipak, tragovi u strukturi upućuju na zaključak da je tijekom 15. stoljeća došlo do proširenja samostana na susjedne kuće na zapadnoj strani, kao i do pratećeg natkrivanja ulice koja ih je dijelila od crkve i samostana. U sklopu tog širenja pomaknut je glavni ulaz s izvornoga mjesta uz južnu stranu zvonika na poziciju uz njegovu zapadnu stranu.³⁵ Paralelno s tim zahvatima uz bočnu stranu crkve (u širini zvonika) moglo je biti već u toj etapi prigrađeno sjeverno krilo samostana, kako to upućuje nalaz stare žbuke.³⁶ Na katu krilo je bilo rastvoreno galerijom, vjerojatno sa stupovima i arhitravom.³⁷ U to je doba i južni gradski zid uza zapadno krilo samostana već bio ojačan kvadratičnom kulom (koje je struktura i puškarnice vidljiva iz suterena današnjega južnog krila).

16.-17. STOLJEĆE

16TH-17TH CENTURY

Tijekom 16. i 17. stoljeća odvijala se dominantna etapa gradnje u kojoj je četverokrnlni samostan sv. Andrije povećan gotovo do današnjih tlocrtnih dimenzija. Najveću promjenu značilo je proširenje samostana na južnoj strani, omogućeno pomicanjem gradskog zida

³⁴ Više o tome u: ŠURINA, MAJER JURISIĆ, 2016: 13

³⁵ Portal se u toj etapi nalazio zapadno uza zvonik u liniji njegova južnog zida. [KRIZMAN, 2018: bez pag.; HORVAT-LEVAJ, 2018: 51]

³⁶ KRIZMAN, 2018: bez pag.; HORVAT-LEVAJ, 2018: 53

³⁷ Jednostavan kameni stupić, smješten u malom vrtu zapadno, po svojim je dimenzijama i izgledu mogao pripadati navedenoj galeriji. Postojanje galerije spominje i Miljenko Domljan. [DOMIJAN, 2001: 127]

³⁸ O interpretaciji vedute na slici *Bogorodica s Djetetom i sv. Antun* vidjeti: IVANCEVIĆ, 2001: 33-54. Sliku je Nina Kudiš pripisala Antoniju Moreschiju, no njezinu vjerodostojnost umanjila je restauracija iz 1970., kako je to analizirao Dušan Mlacović. [MLACOVIĆ, 2016: 285-306]

³⁹ OSTOJIC, 1964: 138; MLACOVIĆ, 2008.

⁴⁰ Od izvorne vertikalne komunikacije u suterenu ostali su samo tragovi.

⁴¹ Stanje sa znatno manje prozora nego danas vidljivo je na staroj fotografiji objavljenoj u: OSTOJIC, 1964: 137.

⁴² Nije isključeno da je krilo bilo jednokatno, to više što je taj dio, a osobito pročelje prema klastaru, u novije vrijeme pretrpio radikalne promjene. [KRIZMAN, 2018: bez pag.; HORVAT-LEVAJ, 2018: 56]

SL. 13. RENESANSNI PROČELNI PORTAL CRKVE
FIG. 13 RENAISSANCE FRONT CHURCH PORTAL

SL. 14. GOTIČKI, SEKUNDARNO UGRAĐEN PORTAL SAMOSTANA

FIG. 14 GOTHIC BUILT-IN PORTAL OF THE MONASTERY

prema moru, o čemu osim materijalnih tragova svjedoče i pisani izvori. Ujedno, tada su već jasno definirana i dva krila – zapadno s glavnim ulazom na sjevernom uličnom pročelju ispred crkve i istočno krilo protegnuto od zidina do zgrada iza crkve, kako je to zabilježeno na poznatoj veduti Raba (Sl. 17.) na oltarnoj pali iz ranoga 17. stoljeća u crkvi sv. Antuna Opata.³⁸ Restauratorska sondiranja pokazala su da je u tom razdoblju novo lice dobio i klastar izvedbom lučno rastvorenog trijema.

Jedan od povoda za pomicanje gradskog zida bilo je oštećenje i rušenje srednjovjekovnog zida, nakon čega je 1524. godine zid ponovno izgrađen³⁹, ali bliže prema moru, u liniji vanjskog zida zapadne srednjovjekovne kule, kojoj je na suprotnom kraju tog poteza oblikovan pandan – veća kula s prizemljem nadsvodenim siljastolučnim bačvastim svodom, vjerojatno cisternom nadvišenom terasom. Prilikom te intervencije (a možda i prije) stari je gradski zid poduprt kontraforima, a novi (Sl. 16.) dobiva za to doba tipična vanjska skošenja – *eskarpe*, kojima je ojačana i starija kula. Između novoga i staroga bedema formirano je novo južno krilo samostana koje, osim prizemlja na razini klastara, sadrži i dvije suterenske etaže.⁴⁰ Zid prema moru bio je u donjim zonama najprije perforiran samo puškarnicama, ali one su postupno povećavane u prozore.⁴¹ To novo južno krilo iz vizure sa sjevera bilježi i slikar vedute iz crkve sv. Antuna Opata, prikazavši ga visinski izjednačenog s bočnim krilima, dakle – kao jednokatnog.⁴²

SL. 15. RENESANSNI PORTAL I MONOFORA SEKUNDARNO UGRAĐENI U ISTOČNOM KRILU SAMOSTANA

FIG. 15 RENAISSANCE PORTAL AND A SINGLE-LANCET WINDOW BUILT-IN THE EAST WING

SL. 16. POGLED NA JUŽNE ZIDINE RABA S CRKVAMA I SAMOSTANIMA U GORNJOJ ULICI (SLIJEVA NADESNO: SV. IVAN EVANDELIST, SV. JUSTINA, SV. ANDRIJA, KATEDRALA)

FIG. 16 VIEW OF THE SOUTH WALLS OF RAB WITH CHURCHES AND MONASTERIES IN GORNJA STREET ("UPPER STREET"), FROM LEFT TO RIGHT: ST JOHN THE EVANGELIST, ST JUSTINE, ST ANDREW, CATHEDRAL)

Što se tiče zapadnog krila, ono je u toj etapi već bilo složene tlocrtne organizacije proizašle iz njegove geneze (inkorporiranje uličice i susjednih kuća zapadno), a daljnje se proširenje očitivalo u još jednom pomicanju glavnoga ulaznog portala, ovaj put na mjesto spoja zvonika i crkve, kako to upućuju restauratorska sondiranja.⁴³ Takav smještaj portala na sjevernom pročelju zapadnog krila pokazuje i spomenuta veduta, premda proporcije i položaji samih građevina, a napose zvonika, nisu posve vjerni stvarnosti.⁴⁴ Veduta bilježi i mali trg ispred pročelja samostana i crkve, očuvan do danas, dok je zapadno od samostana prikazan vrt.

Istočno krilo sadržavalo je, po svemu sudeći, čitav niz prostorija i hodnik prema klausturu, a na temelju vedute može se zaključiti da je sjeverno prema ulici završavao zabatnim pročeljem.⁴⁵ Taj je dio, međutim, u novije vrijeme radikalno promijenjen i dijelom porušen, a restauratorske sonde pokazale su da starijim

strukturama istočnog krila pripadaju prostori u njegovu južnom dijelu.⁴⁶

Ono što je u oblikovnom smislu bilo najvrjednije iz 16./17. stoljeća jest reprezentativni, arkadno rastvoreni trijem u klausturu (Sl. 18.-21.). Zazidan u obnovama tijekom 20. stoljeća, ostao je samo naznačen fragmentarno prezentiranim lukovima na istočnoj i zapadnoj strani, no restauratorska su sondiranja donijela preciznije podatke o njegovu izgledu i prostornoj organizaciji.⁴⁷

Na zapadnoj strani, gdje su dva polukružna luka s visokim parapetom ostala u funkcijiprozora, a jedan je segmentni luk zazidan i zamijenjen ulazom, sondiranja su otkrila strukturu središnjih nosača lukova – dvaju kvadratičnih stupova – zidanih od pravilnih klesanaca i zaključenih profiliranim kapitelom.

Na suprotnoj, istočnoj strani klaustura također se nalazio trijem s trima lukovima zidanim od opeke, od kojih su dva bila segmentna, dok je treći (južno) polukružan. Između segmentnih lukova otkriven je kameni stup s profiliranom bazom i kapitelom, dok se između segmentnog i polukružnog luka nalazio četvrtasti stup. Distinkcija u nosačima odražava se i u razlikama u kapitelima – onaj na stupu ukrašen je volutama i listovima, dok je trapezoidni kapitel ugaonog stupa ostao neukrašen. Činjenica da su četvrtasti stupovi uobičajeni u ugaonim dijelovima klaustura, otvara mogućnost pretpostavki da se trijem nalazio i ispred južnoga krila, što potvrđuje i strmiji nagib odgovarajućega novootkrivenog polu-

SL. 17. VEDUTA RABA, OLTARNA PALA U CRKVI SV. ANTUNA OPATA, 17. STOLJEĆE

FIG. 17 VEDUTA OF RAB, ALTARPIECE IN THE CHURCH OF ST. ANTHONY ABBOT, 17TH CENTURY

⁴³ KRIZMAN, 2018: bez pag.; HORVAT-LEVAJ, 2018: 51

⁴⁴ Jasno su prikazana dva paralelna niza u smjeru sjever-jug, koji odgovaraju današnjem prostoru sa stubištem i hodniku (bivšoj ulici), te pod pravim kutom u smjeru istok-zapad položena dva volumena različite visine (prednji prizemni i stražnji jednokatni), koji odgovaraju današnjem prostoru nekadašnje kuhinje, i prostorija uz nju.

⁴⁵ Između zabatnog pročelja istočnog krila i svetišta crkve uzdužno uz ulicu prikazana je na veduti jednokatna kuća, očuvana do danas.

⁴⁶ KRIZMAN, 2018; HORVAT-LEVAJ, 2018: 54

⁴⁷ KRIZMAN, 2018; HORVAT-LEVAJ, 2018: 55

⁴⁸ DAS, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju

kruznog luka (između stupa i zida). Da je trijem sa stupovima i lukovima postojao na istočnoj strani klaustra još u prvoj polovici 19. stoljeća, zabilježeno je na katastarskoj karti iz 1830-ih na kojoj je ujedno ucrtan stup na sjevernom rubu istočnog krila.⁴⁸ To pak upućuje da se luk mogao nalaziti i na spoju sa sjevernim krilom, kojeg je razina pada viša, a dužina na istočnoj strani kraća.⁴⁹

Iako različiti izgled arkada trijema na zapadnoj i istočnoj strani svjedoči da trijemovi nisu nastali istovremeno, njihovo oblikovanje ukazuje na spomenuto razdoblje 16. i 17. stoljeća, i to nakon proširenja kompleksa prema moru. Navedeni rast samostana benediktinki u to doba ostao je registriran i u pisanim izvorima – kanonskoj vizitaciji Agostina Valiera 1579. i kronici iz 1636. godine, iz koje doznajemo da je u samostanu boravilo više od pedeset redovnica.⁵⁰

18.-19. STOLJEĆE

18TH-19TH CENTURY

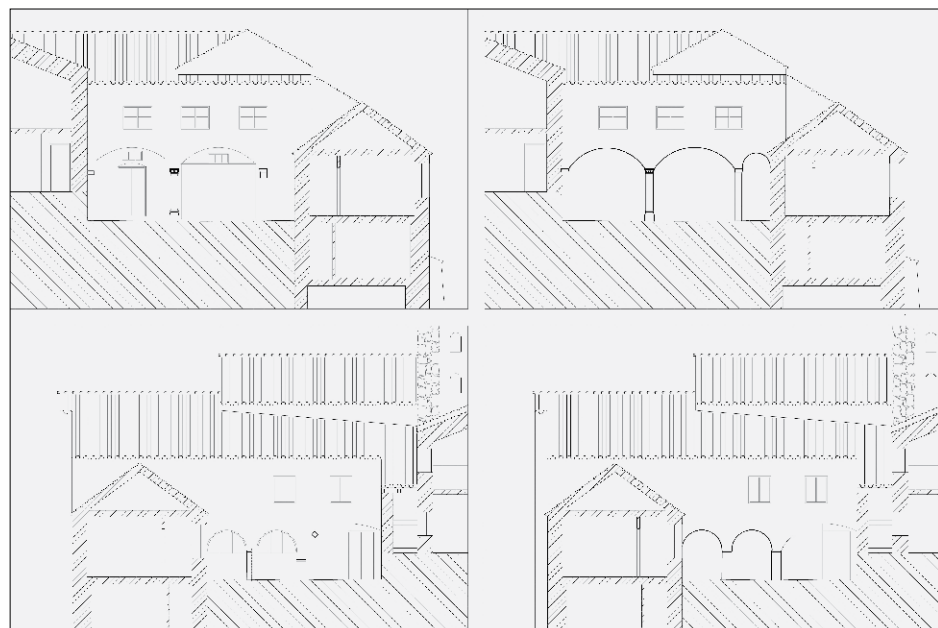
Na početku 18. stoljeća stanje proširenoga i uredenoga samostana bilježi i novootkriveni katastar s planovima.⁵¹ Za samostanske kuće unutar grada – *Case dentro della città* – navode se: *il monasterio, la sua chiesa, campanile, cortili e horti*; znači samostan, crkva, dvorišta i vrtovi. U opisu kompleksa spominje se da graniči sjeverno ('od strane bure') s javnom ulicom. Sučelice crkvi sjeverozapadno ('od strane maestrala') spominje se otvorena

staja koja je pripadala samostanu (naslonjena na kuću Cernotta). Jugoistočno ('od strane siloka') nalazila se crkva sv. Dominika i biskupijski vrt⁵², koji će ubrzo također biti priključen samostanu sv. Andrije.

Nakon što su biskupi napustili rusevnu biskupsku palaču smještenu unutar vrta (1743.), gdje je postojala i kapela sv. Dominika, benediktinke otkupljuju biskupski vrt, a ploču sa srušene kapele (s godinom 1719.) daju ugraditi u parapet luka trijema na zapadnoj strani u klaustru.⁵³ Navedeni parapeti umetnuti su u arkade, po svemu sudeći, prilikom uređenja prostranoga kamenog stubišta za suteren u tom dijelu zapadnog krila, do čega je došlo potkraj 18. ili u 19. stoljeću.

Daljnja preuređenja interijera mogla je potaknuti kritika biskupskog vizitatora da u samostanu nema zajedničkog blagovanja, što je prihvaćeno i riješeno 1761. godine, rezultirajući vjerojatno i uređenjem refektorija.⁵⁴ U to doba dolazi do preuređenja crkve podiza-

SL. 18. KLAUSTAR, POGLEDI NA ISTOČNU I ZAPADNU STRANU S OZNAČENIM NALAZIMA STUPOVA I LUKOVA TE S PRETPOSTAVLJENOM REKONSTRUKCIJOM TRIJEMA
FIG. 18 CLOISTER, VIEW OF THE EAST AND WEST SIDE WITH THE MARKED FINDINGS OF COLUMNS AND ARCHES WITH THE ASSUMED RECONSTRUCTION OF THE PORTICO

⁴⁹ Danas je zid klaustra na sjevernoj strani produžen do istočnog krila.

⁵⁰ Tako vizitacija Agostina Valiera bilježi da je 1579. u samostanu sv. Andrije živjelo trinaest redovnica i sedam novakinja, kojih se broj prema kronici iz 1636. godine popeo na pedeset i dvije. Prema: OSTOJIC, 1964: 136.

⁵¹ ASB, *Knjiga katastra* iz 1702. godine. Transkripcija i prijevod dokumenta: Ante Soljić.

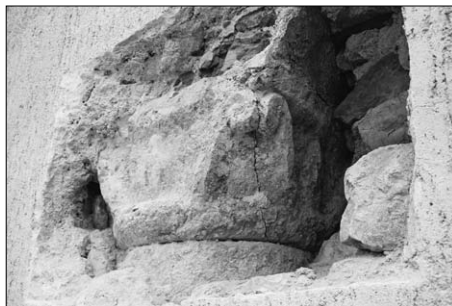
⁵² U nastavku opisa iz katastra navedene su i druge kuće u vlasništvu benediktinki, koje se iznajmljuju.

⁵³ ASB, *Kronika fra Odorika Badurine*, 1946: 20

⁵⁴ ASB, *Kronika fra Odorika Badurine*, 1946: 21

SL. 19. BAZA SREDIŠNJEG STUPA TRIJEMA NA ISTOČNOJ STRANI KLAUSTRA
FIG. 19 BASE OF THE CENTRAL PORTICO COLUMN ON THE EAST SIDE OF THE CLOISTER

SL. 20. KAPITEL SREDIŠNJEG STUPA NA ISTOČNOJ STRANI KLAUSTRA
FIG. 20 CAPITAL OF THE CENTRAL COLUMN ON THE EAST SIDE OF THE CLOISTER

SL. 21. KAPITEL UGAONOG STUPA NA ISTOČNOJ STRANI KLAUSTRA
FIG. 21 CAPITAL OF THE CORNER COLUMN ON THE EAST SIDE OF THE CLOISTER

SL. 22. RAB, KATASTARSKA KARTA IZ 1830-IH, DETALJ SA SAMOSTANOM SV. ANDRIJE
FIG. 22 RAB, CADASTRAL MAP FROM THE 1830S, DETAIL WITH THE MONASTERY OF ST. ANDREW

njem novoga glavnog oltara (1752.)⁵⁵, čime je prostor glavne apside (u funkciji sakristije s renesansnim pilom) definitivno vizualno odvojen od interijera crkve.

Takvim sukcesivnim manjim dogradnjama, koje su se vjerojatno obavljale i tijekom obnove sklopa nakon oštećenja u ratu s Napoleonom (1810.)⁵⁶, samostan je početkom 19. stoljeća poprimio u osnovi tlocrtnu gabarite jednake današnjima. Svjedoči nam to već spomenuta katastarska karta (Sl. 22.) iz 1830-ih godina⁵⁷, gdje u usporedbi sa stanjem iz 17. stoljeća (zabilježenog na veduti) zamjećujemo promjene u zapadnom i istočnom krilu, kojima je zbog tek manjeg povećanja samostana znatno narušena izvorna arhitektonska kvaliteta crkve. Ponajprije, doslo do još jednog produženja zapadnog krila na način da je novoformirano predvorje, u koje se sekundarno ugrađuje gotički portal, prekrilo i dio pročelja crkve. Time su omogućeni zasebni ulazi u samostan i parlatorski⁵⁸, koji je također oblikovan proširenjem zapadnoga krila na prostor trga ispred pročelja crkve. Na istočnoj strani poništena je bočna apside crkve uz ulicu da bi se uredio natkriveni prolaz (datiran u 1836. godinu), a istočno je krilo u tome dijelu skraćeno.

Osim vijesti o teškom stanju i malom broju redovnica, što je neminovno dovelo do zapuštanja građevnih struktura, poticajnu novost u 19. stoljeću značilo je osnivanje ženske osnovne škole (1843.-1872.).⁵⁹ Odluka da se škola smjesti u istočno krilo samostana, tada u funkciji novicijata, rezultirala je obnovom tog dijela, a sonde⁶⁰ pokazuju prekid toka

starih zidova na koje se naslonila novopodignuta prostorija škole sa sjeverne strane. Možda je upravo navedena javna namjena uzrokovala ugradnju reprezentativnoga renesansnog portala i prozora na pročelnom zidu te prostorije u trijemu, o kojima je prije bilo riječi. Potkraj 19. stoljeća uređena je i terasa na spoju južnog i istočnog krila, kako to ukazuje uzidana ploča s natpisom i godinom 1880. Osim navedenih zahvata izvori svjedoče o inače lošem, dijelom i rusevnom stanju samostana⁶¹, tako da je sveobuhvatna građevinska sanacija bila prijeko potrebna.⁶²

19./20. STOLJEĆE

19TH/20TH CENTURY

Obnova samostana na prijelazu 19. u 20. stoljeće u mnogočemu je promijenila povijesno lice kompleksa. Troškovnik radova vođenih od 1892. do 1908. spominje brojne isplate zidarima, tesarima i manualnim radnicima, a izrijeком se navode radovi u dvorištu, cisterni, kaminu, zidu prema moru, te stubama u dvorištu i na trgu.⁶³ Sama struktura samostana pokazuje, međutim, da je tada također mijenjan raspored prostorija, pa i vertikalne komunikacije i rješenja fasada.

Tako se uza sjeverno krilo gradi unutar klaustra vanjsko natkriveno stubište (Sl. 23.) koje vodi do visokog prizemlja toga krila i do prvog kata zapadnog krila. U pročelnom dijelu zapadnog krila preuređuje se prostor za posjetitelje – parlatorski, prozorima s rešetkama odvojen od prostora za redovnice. U objema prostornim jedinicama izvedeni su podovi

55 ASB, *Kronika fra Odorika Badurine*, 1946: 21

56 ASB, *Kronika fra Odorika Badurine*, 1946: 22

57 DAS, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju

58 Navedeno proširenje (označeno na katastarskoj karti iz 1830-ih), osim restauratorskih sondiranja, potvrđuju i prekrivena bočna monofora crkve i mali prozor na gornjoj razini nekadašnjeg pročelja samostana, koji su vidljivi iz novoformiranoga predvorja. Arheološka sondiranja ispod parlatorskoga pokazala su popločenje trga. Zahvaljujem prof. Miljenku Domijanu na tom podatku.

59 ASB, *Kronika fra Odorika Badurine*, 1946: 24. Vidjeti također: DARI, JU 21, kut. 69, 1846./16, 17, 161; kut. 75, 1848./229, 366.

60 KRIZMAN, 2018: bez pag.; HORVAT-LEVAJ, 2918: 54

od teraca, kakav će u toj obnovi dobiti i interijer crkve.

U to su doba mogli biti zazidani i lukovi trijema na istočnoj strani klaustura, a podudarnosti u građi s tim zazidima ukazuju da je tada iznova podignut i zid južnog krila u klausturu, a s tim se podudara i oblikovanje njegovih velikih prozora. Povećavani su i mijenjani prozori na južnoj fasadi prema moru, kao i na sjevernim uličnim pročeljima samostana. Iz tog doba datira i velik dio unutrašnje i vanjske stolarije (prozori, vratnice).

Veći obnoviteljski zahvati u to doba preobrazili su i ranoromaničku crkvu. Obnova počinje popravkom krova 1908. godine, da bi potom slijedilo prekrivanje poda u brodu teracom, uz povisivanje razine i izmještanje nadgrobni ploča, koje se ugrađuju u popločenje trga ispred crkve. Preoblikuju se i stupovi crkve oblaganjem zbukom i izvedbom novih kapitela u zbući koji su prekrili kamene kapitela, a otvoreno krovšte zatvara se ozbukanim stropom. Obnova crkve završava 1928. godine preinakama prozora u gornjoj zoni i zazidavanjem bočnog ulaza s ulice.⁶⁴

Daljnje promjene uslijedile su tijekom 20. stoljeća, posebno nakon Drugoga svjetskog rata. Sedamdesetih godina preuređuje se krajnji zapadni dio u gostinjac. Čitav niz zahvata u interijerima te oblaganje prostorija 'brodskim podom' i novim keramičkim pločicama uvelike je promijenilo izgled ambijenta. U nekoliko sukcesivnih obnova, od kojih je najveća bila nakon požara 1981. godine u istočnom krilu, gotovo svi unutrašnji i vanjski zidovi otučeni su i prekriveni cementnom zbukom, što je prilično otežalo rekonstrukciju složene tisućljetne građevne povijesti samostana benediktinki sv. Andrije.

SAMOSTAN SV. ANDRIJE U KONTEKSTU RAPSKE SAMOSTANSKE ARHITEKTURE

MONASTERY OF ST. ANDREW IN THE CONTEXT OF RAB MONASTERY ARCHITECTURE

Samostan sv. Andrije u Rabu svjedočanstvo je jednog od najspektakularnijih trenutaka u povije-

sti toga grada i otoka, kada na zalazu vladavine hrvatske kraljevske dinastije u 11. stoljeću moćan benediktinski red ovdje osniva nekoliko samostana. Među njima samostan sv. Andrije i ostali ženski samostani tog reda (Sv. Ivan Evanđelist i Sv. Justina), nanizani uz Gornju rapsku ulicu i akcentirani zvonnicima, zajedno s romaničkom katedralom i njezinim zvonikom, čine sam vrh urbanističko-arhitektonskih kreacija na našoj obali uopće. A ženske srednjovjekovne samostane unutar grada (Sv. Andrija i Sv. Ivan Evanđelist) s onima muškima na izvangradskom području, od kojih je sačuvan jedino Sv. Petar (Sl. 24.) u Supetarskoj Dragi, povezuje identičan odnos prema starijim ranoromaničkim crkvama s romaničkim zvonnicima, uz koje su romanički samostani formirani. No budući da su crkve, kako je spomenuto na početku, već znatveno obrađene, ovom ćemo se prilikom osvrnuti ponajprije na usporedbu samostanskog sklopa sv. Andrije s ostalim samostanima benediktinaca, ali i drugih redova na Rabu.

Za razliku od ustaljene percepcije o samostanskoj arhitekturi kao četverokraknoj dispoziciji s klaustrom u sredini, prvotna romanička struktura samostana sv. Andrije upućuje na drukčije rješenje – postupno formiranje sklopa prigradnjom samostanskih jedinica uz zidine i otkupljivanjem susjednih kuća. U koliko je mjeri takva situacija bila opće rješenje i za druge benediktinske samostane unutar utvrđenih gradova u toj najranijoj etapi geneze, a koliko je rezultat danih prostornih okolnosti – ostaje otvoreno, jer prvotne etape istodobnih rapskih, a i šire dalmatinskih benediktinskih samostana, uglavnom nisu dokraja istražene. Ipak, postojanje pravilnoga južnog krila benediktinskog samostana u Supetarskoj Dragi, rastvorenog romaničkim otvorima, pokazuje da se zarana, ako je za to bilo prostornih mogućnosti, formiraju i u sklopu rapskih izvangradskih benediktinskih samostana uobičajene pravilne višekrilne koncepcije.

Drugu važnu etapu u razvoju samostana sv. Andrije nakon romanike čini renesansno razdoblje, što je već doba dekadencije benedik-

SL. 23. POGLED NA DOGRAĐENI ANEKS SA STUBIŠTEM UZA SJEVERNO KRILLO SAMOSTANA (NA KATU JE VIDLJIVA ZAZIDANA GALERIJA KRILA)

FIG. 23 VIEW OF THE ANNEXE WITH A STAIRCASE ADJACENT TO THE NORTH WING OF THE MONASTERY (THE BUILT-UP GALLERY OF THE WING IS VISIBLE ON THE FLOOR)

SL. 24. SUPETARSKA DRAGA, POGLED NA ROMANIČKU CRKVI SV. PETRA I OSTATKE BENEDIKTINSKOG SAMOSTANA

FIG. 24 SUPETARSKA DRAGA, VIEW OF THE ROMANESQUE CHURCH OF ST. PETER AND THE REMAINS OF THE BENEDICTINE MONASTERY

SL. 25. KAMPOR, FRANJEVAČKI SAMOSTAN SV. EUFEMIJE, RENESANSNI KLAUSTAR

FIG. 25 KAMPOR, FRANCISCAN MONASTERY OF ST. EUPHEMIA, RENAISSANCE CLOISTER

⁶¹ Navedeni problemi, uz činjenicu da su u samostanu 1866. bile samo dvije redovnice, naveli su općinu da zajedno s prokuratorom samostana Antunom Nimirom odluču da se samostan ukine, a da se osnuje kapitol i kolegijalna crkva, no od toga se ipak odustalo. [ASB, *Kronika fra Odorika Badurine*, 1946: 28; DAR, JU 21, kut. 79, 1865., bez pag.]

⁶² O lošem materijalnom stanju benediktinske zajednice u 19. stoljeću govori i činjenica da je nadstojnica samostana prodala znamenit poliptih brance Vivarinija iz 15. stoljeća, a od svojeg je brata naručila da izradi kopiju za crkvu sv. Andrije. [ASB, *Kronika fra Odorika Badurine*, 1946: 30]

⁶³ ASB, *Notes obracuna oko radova u crkvi i samostanu*

⁶⁴ ASB, *Kronika fra Odorika Badurine*, 1946: 32

SL. 26. RAB, POGLED NA ROMANIČKI ZVONIK BENEDIKTINSKE CRKVE SV. IVANA EVANĐELISTA I RENESANSNA OJAČANJA GRADSKOG ZIDA ISPOD SAMOSTANA

FIG. 26 RAB, VIEW OF THE ROMANESQUE BELL TOWER OF THE BENEDICTINE CHURCH OF ST. JOHN THE EVANGELIST AND RENAISSANCE TOWN WALL BRACING BELOW THE MONASTERY

tinaca⁶⁵, a uspona franjevaca. Iako franjevci ulaze u Rab na velika vrata još u 13. stoljeću, dobivši bivši samostan benediktinki sv. Ivana Evanđelista, o njihovu procvatu najbolje svjedoči gradnja novoga renesansnog samostana sv. Eufemije u Kamporu (Sl. 25.) sredinom 15. stoljeća, kojem se ubrzo priključuje i samostan sv. Frane u predgrađu Raba (današnji lokalitet gradskoga groblja). Ta velika gradilišta, a napose ono kamporsko, kao i paralelna obnova katedrale, privukli su na Rab vrsne graditelje i klesare, među kojima se ističe ime Andrije Alesija, ali i drugih majstora iz Trogira i Zadra, pa i iz Istre – već spomenuti Petar iz Trogira, Juraj Dimitrov i Nikola iz Zadra, te *Zorzi Tagliapietra* iz Istre. Osim na primarnim zadacama na koje su pozvani, pridošli majstori angažiraju se i na drugim sakralnim objektima.⁶⁶

Za razvoj benediktinskog samostana sv. Andrije, međutim, ključna je činjenica da je impozantni franjevački samostan u Kamporu, s crkvom sv. Bernardina⁶⁷ i četiri pravilna krila rastvorena arkadnim trijemovima prema središnjem klaustru⁶⁸, značio zasigurno važan poticaj i uzor. Već je spomenuta činjenica da opatica Sv. Andrije naručuje kod Petra iz Trogira crkveni portal po uzoru na portal franjevačke crkve u Kamporu. No još je šire odraze doživio novooblikovani kamporski klaustr s polukružnim lukovima na kvadratičnim stupovima zidanim od pravilnih klesanaca. Već

⁶⁵ Benediktinski samostan sv. Ivana Evanđelista ukida se u 13. stoljeću, samostan u Barbatu nestaje u 15. stoljeću, onaj u Supetarskoj Dragi trajao je do 18. stoljeća, dok samostan sv. Justine u Rabu, osnovan u 16. stoljeću, prestaje s djelovanjem u doba Napoleona. [OSTOJIC, 1964: 12-141]

⁶⁶ Tako, primjerice, Alesi radi uz oltarnu pregradu u franjevačkoj crkvi sv. Bernardina u Kamporu i na dvjema bocnim kapelama, prigrađenima uz crkvu sv. Ivana Evanđelista u Rabu (1451.), te na bočnoj kapeli rapske katedrale, a Petar iz Trogira osim portala crkve sv. Andrije kleše krstionicu u katedrali i lunetu njezina glavnog portala. [DOMIJAN, 2001: 99, 103, 162]

⁶⁷ Samostan je formiran uza stariju crkvu sv. Eufemije, pokraj koje se gradi nova franjevačka crkva sv. Bernardina.

potkraj 15. stoljeća takvo će oblikovanje arkada ponoviti klaustri franjevačkih samostana sv. Ivana Evanđelista i sv. Frane u Rabu.⁶⁹ Stoga ne čudi da na sličan način novo ruho dobiva i stara aglomeracija samostana sv. Andrije, sastavljena od raznorodnih prostornih jedinica, kojeg se trijem u zapadnom krilu rastvara identično oblikovanim lukovima. Da bi se, međutim, stvorile okolnosti za takvo uređenje klaustara u samostanu rapskih benediktinki, trebalo je znatno proširiti srednjovjekovni kompleks, do čega dolazi tek u 16. stoljeću.

Poticaaj preobrazbi i formiranju četverokrlnog samostana sv. Andrije u današnjim tlocrtnim i volumnim gabaritima bilo je, kako je već spomenuto, teško oštećenje staroga gradskog zida i gradnja novoga zida dalje prema moru, uza sam rub stijena 1524. godine. Navedenim pomakom linija bedema izravnala se sa srednjovjekovnom kulom koja je markirala zapadni kraj samostana na strani mora, ali nova fortifikacijska izrazajnost postignuta je izvedbom karakterističnih skošenja – eskarpa. Približno u isto vrijeme južna strana gradskog zida (Sl. 26.) dobiva potpornje s eskarpama i ispod katedrale i crkve sv. Ivana Evanđelista. Prema tome, monumentalizacija samostana sv. Andrije odigrala se usporedno s monumentalizacijom gradskih fortifikacija Raba, koje u to doba bivaju ojačane raveli-

nom uza sjevernu i bastionom uz istočnu stranu poluotoka.⁷⁰

Što se tiče unutrašnjeg uređenja samostana, organizacijska jezgra prostora i nesumnjivo njegov najreprezentativniji dio postaje klaustar. Rastvaranje arkadama zasigurno na dvije (zapadno i istočno), a vjerojatno i na tri strane (južno), dalo je prostoru eleganciju i dignitet. U to je doba već i sjeverno krilo bilo rastvoreno na katu galerijom s arhitravom i stupićima, što je još jedna paralela sa samostanom u Kampur, kojeg klaustar takve galerije dobiva u kasnijoj etapi uređenja.⁷¹ Sam izgled rapskog klaustara i izvedbom kamenih elemenata i svojom neujednačenošću – stupovi s profiliranim kapitelima na jednoj strani i stupovi s kapitelima ukrašenima volutama i listovima na drugoj – upućuje na moguće duže razdoblje gradnje, svjedočeci ujedno i o određenom padu kvalitete u samoj izvedbi.⁷²

No unatoč tome, svojom velikom starošću, složenom građevnom poviješću i osebujnom organskom volumno-prostornom organizacijom samostan benediktinki sv. Andrije jedan je od vrjednijih samostanskih sklopova na Rabu i šire na jadranskoj obali. Rezultati njegovih konzervatorsko-restauratorskih istraživanja svakako mogu biti poticaj sličnim istraživanjima drugih drevnih benediktinskih samostana na hrvatskoj obali Jadrana, kojih je broj bio uistinu velik, no o njihovu izvornom izgledu zna se relativno malo.

⁶⁸ O etapama izgradnje klaustara u Kampur vidjeti: DOMIJAN, 2001: 222-223; ŠURINA, MAJER JURISIĆ, 2016.

⁶⁹ Samostan sv. Frane srušen je, no sačuvan je nacrt klaustara i fotografija s početka 20. stoljeća. [DOMIJAN, 2001: 204.]

⁷⁰ Više o bastionskim utvrdama tog doba na sjevernom Jadranu u: ŽMEGAČ, 2009: 29-71. Što se fortifikacija Raba tiče, nema sačuvanih arhivskih prikaza iz toga vremena. Ravelin je srušen, ali su sačuvane stare fotografije. [BRUSIĆ, 1926.]

⁷¹ ŠURINA, MAJER JURISIĆ, 2016.

⁷² Navedeno posebno dolazi do izražaja u činjenici da su segmentni lukovi izvedeni u opeci koja je bila zbukana, što je u 17. stoljeću bila karakteristika i nekih stambenih kuća u Zadru. Zahvaljujem prof. Miljenku Domijanu na tom podatku.

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. BRUSIC, V. (1926.), *Otok Rab*, Zagreb
2. BUDAK, N. (2006.), *Urban development of Rab – a Hypothesis*, „Hortus artium medievalium”, 12: 123-135, Zagreb; <https://doi.org/10.1484/J.HAM.2.305371>
3. DOMIJAN, M. (2001.), *Rab – grad umjetnosti*, Zagreb
4. DOMIJAN, M. (2004.), *Rab u srednjem vijeku*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, kulturno-povijesni vodič 21, Split
5. FARLATI, D. (1800.), *Illyricum Sacrum*, sv. V, Venecija
6. FREY, D. (1911.), *S. Giovanni Battista in Arbe*, „Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der K. K. Zentralkommission für Denkmalpflege”, I-IV
7. HORVAT-LEVAJ, K. (2018.), *Samostan benediktinki u Rabu, Povijesno-građevni razvoj i valorizacija, Prijedlog konzervatorskih smjernica*, elaborat, Zagreb
8. IVANČEVIĆ, R. (2001.), *Renesansna slika Raba*, „Peristil”, 44: 33-54, Zagreb
9. JARAK, M. (2017.), *Studije o kasnoantickoj i rano-srednjovjekovnoj skulpturi otoka Raba*, Zagreb
10. JURKOVIC, M. (1990.), *Romanička sakralna arhitektura na gornjojadranskim otocima*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
11. KRIZMAN, M. (2018.), *Konzervatorsko-restauratorski istraživački radovi na pročelju i u interijeru benediktinskog samostana sv. Andrije na otoku Rabu*, elaborat, Špatula d.o.o., Zagreb
12. MLACOVIC, D. (2008.), *Gradani plemići: pad i uspon rapskog plemstva*, Zagreb
13. MLACOVIC, D. (2016.), *A painting of Renaissance town: how a source grew to be a prank. The case of seventeenth-century painting from St. Antony's in Rab*, „Alla ricerca di un passato complesso, Contributi in onore di Gian Pietro Brogiolo per il suo settantesimo compleanno”: 285-306, Zagreb-Motovun
14. OSTOJIĆ, I. (1964.), *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. II, Benediktinci u Dalmaciji, Split
15. ŠURINA, E.; MAJER JURISIĆ, K. (2016.), *Franjevački samostanski kompleks Sv. Bernardina Sijenskog, Kampo, Rab*, Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb
16. ŽMEGAC, A. (2009.), *Bastioni jadranske Hrvatske*, Zagreb

IZVORI

SOURCES

ARHIVSKI IZVORI

ARCHIVE SOURCES

1. Arhiv samostana benediktinki [ASB]:
 - *Cronachetta del Monastero* (1880.), kut. 1, sv. 1
 - *Documenta Monast. S. Andrea*, don Ivan Gurato (1874.), kut. 2
 - *Giornale di Casa* (1860.-1956.), kut. 1, sv. 11-33
 - *Inventario di tutto il Monastero* (1861., 1877., 1880.), kut. 1, sv. 2
 - *Knjiga katastra iz 1702. godine*
 - *Kratka povijest samostana* (1918.)
 - *Kronika fra Odorika Badurine iz Kampa* (1946.), kut. 1
 - *Memorie Convento di San Andrea*, kut. 1, sv. 2
 - *Memorie del Monastero di Sant Andrea Apostolo delle M. M. Benedettine in Arbe*, kut. 1
 - *Notes obracuna troškova oko radova u crkvi i samostanu 1892.-1909.*, kut. 3, sv. 13-2
2. Državni arhiv u Rijeci [DARI]:
 - Fond JU 21
 - *Godišnji izvještaj triju rapskih samostana*, 1807.-1808., kut. 2
 - *Četiri samostana na otoku Rabu*, 1822./260, kut. 8
 - *Obavijest o otvaranju zenske osnovne škole u samostanu sv. Andrije*, kut. 69, 1846./16, 17, 161
 - *Ženska osnovna škola u samostanu sv. Andrije*, kut. 75, 1848./229, 366
 - *Povjerljiv spis upućen podestatu o ukinuću samostana benediktinki*, kut. 79, 1865., bez broja

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- Fotografije: Katarina Horvat-Levaj
- Arhitektonski nacrti: Andrija Rusan
- Graficka obrada nacrti i kartografski prikazi: Karlo Levaj
- Sl. 22. Državni arhiv u Splitu, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju

SAŽETAK

SUMMARY

BENEDICTINE MONASTERY OF ST. ANDREW IN RAB CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF CONSTRUCTION

The Benedictine monastery of St. Andrew in Rab, founded in the 11th/12th century, is the only still active Benedictine monastery out of the former five big abbeys that existed on the island in the past (St. Peter in Supetarska Draga, St. Stephen in Barbat, St. John the Evangelist, and St. Justine in Rab). Its continuity is reflected in its preserved condition. But whereas the church of St. Andrew was studied a long time ago, the monastery has remained almost entirely unresearched. In the context of its planned restoration, conservation and restoration projects together with the archival studies shed new light on its building history.

The monastery complex, built along *Gornja* („Upper“) street (one of the three parallel streets in Rab), encompasses the Church of St. Andrew, the bell tower, the monastery with a cloister, the hospice, the buildings along the street, the courtyard, and the garden. The configuration of the terrain sloping towards the sea and the fact that the monastery leans against the south-facing town wall built in such a way as to adjust to a living rock, have resulted in different heights and levels as well as in occasionally irregular outer contour. A long history of its construction and various uses of individual monastery buildings have caused some irregularities in its layout plan.

The oldest part of the monastery complex is a three-nave unvaulted basilica of St. Andrew with three apses. Its early Romanesque architectural features with the preserved original architectural sculptures prove that it was built in the 11th century. A Romanesque bell tower from 1181 was built onto it. The Benedictine monastery is, according to the sources, built between the church and the walls in the second half of the 11th or in the early 12th century. According to the restoration research results, it is impossible to accurately measure its perimeter.

However, it is certain that the plot was smaller. An alley or a driveway on the west side provided access to the monastery complex. This access was later incorporated into the west wing while the town wall whose structure is visible in the daylight basement of the present south wing was more retracted (in place of a north-facing wall of the south wing).

Later construction works were undertaken during the Gothic and Renaissance periods when the west wing of the monastery was extended to the neighboring houses and the street while the entrance was removed from its original position adjacent to the south side of the bell tower to a position adjacent to its west side. Concurrently, the north monastery wing was added to the lateral side of the church, dissolved with a gallery on the floor while the south city wall along the west monastery wing was strengthened with a square tower.

Major construction works were undertaken during the 16th and the 17th century when the four-winged monastery of St. Andrew was enlarged to its present floor plan dimensions. The biggest change was the extension of the building on the south side resulting in the relocation of the town walls towards the sea (1524). This is confirmed both by material findings and the written sources. Two shorter wings were clearly defined then – the west one with the main entrance on its north-facing front and the east one extending from the walls to the buildings behind the church as it was noted on a well-known veduta of Rab on an early 17th century altarpiece in the Church of St. Anthony the abbot. Restoration findings indicate that the cloister was also renovated in the same period with a new arched portico.

In the 18th century there was no need for a major intervention on the extended and arranged monastery. However, after the bishops had left the dere-

lict bishop's palace (1743), the Benedictine nuns purchased the garden adjacent to the Romanesque bell tower.

The plan of the monastery was outlined on a cadastral map in the 1830s. Nevertheless, some minor changes as well as two major interventions disrupted the original church – the extension of the west wing with the main entrance in front of the church front and the removal of the north lateral apsis on the site where a new access to the monastery interior was formed. During the 19th century, despite difficult circumstances and poor condition, the monastery was renovated to accommodate the girls' elementary school (1843-1872). Some construction work was, therefore, done in the east wing. Major renovation happened as late as the turn of the 19th and 20th centuries according to the preserved monastery archives.

The sequence of construction phases as well as the comparison with other monasteries – the Benedictine ones in Romanesque period and the Franciscan ones in Renaissance time – indicate that the monastery of St. Andrew had a prominent place in the context of the monastic architecture on the island of Rab, and in the wider Dalmatian region. Two phases are of particular importance in this respect – the Romanesque and the Renaissance one. In the first phase, the monastery of St. Andrew stands out with its organic layout which was the result of its elevated position by the sea. In the second phase, it gained new architectural value due to the extension of the plot and removal of the town wall as well as the activities of the stone-cutters who were commissioned to build several Franciscan monasteries, of which the one in Kapor served as a direct role model in the design of the Renaissance arcades of the monastery cloister of St. Andrew.

BIOGRAFIJA

BIOGRAPHY

Dr.sc. **KATARINA HORVAT-LEVAJ** znanstvena je savjetnica u trajnom zvanju u Institutu za povijest umjetnosti u Zagrebu, gdje od 2019. obnaša dužnost ravnateljice. Bavi se istraživanjem povijesne arhitekture, osobito barokne. Predaje u naslovnom zvanju izvanredne profesorice na preddiplomskim i poslijediplomskim studijima na nekoliko fakulteta, a angažirana je i na konzervaciji i obnovi arhitekture. Objavila je brojne znanstvene radove i knjige za koje je primila priznanja: Godišnju nagradu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (2011.), Godišnju nagradu Društva povjesničara umjetnosti (2011., 2015.) i Godišnju državnu nagradu za znanost (2003., 2017.).

KATARINA HORVAT-LEVAJ, Ph.D., scientific adviser tenure in the Institute of Art History in Zagreb and head of the Institute from 2019. Her research interests are focused on historic architecture, especially Baroque style. As associate professor, she teaches at several faculties. She is also engaged on conservation and renovation projects in architecture. She is the author of numerous published scientific papers and books awarded with the following awards: The Annual Award of the Croatian Academy of Sciences and Arts (2011), the Annual Award from the Society of Art Historians (2011, 2015) and the Annual State Award for Science (2003, 2017).

ISSN 1330-0652

9 771330 065007